

Kenworthy, Lane : Sociální demokracie

Leden 2016

Autor je profesorem sociologie a ředitelem Yankelovich Center na University of California. Absolvoval Harvardskou universitu (1986) a University of Wisconsin (1993). Ve svém příspěvku vychází hlavně ze své knihy *Social Democratic America* (2014).

Odpovědi na 11 klíčových otázek, které kladou autoři projektu všem přispívatelům ve stejné struktuře pro snadné porovnání.

1. Základní cíle

Cíle, které zatím nejsou dosaženy, jsou: ekonomická jistota, rovnost příležitostí, sdílení prosperity, ekonomická rovnost (u nízkých a středních příjmů), kvalitní vzdělání, zaměstnanost, dobrá vláda, zdravotní péče, bydlení a bezpečnost.

Dříve se sociální demokracie starala o lidi s nízkými nebo žádnými výdělky a vytvářela mezi nimi vazby, které jim umožnily přežít. Dnes se orientuje na jejich aktivizaci, na tzv. sociální investice, podporuje získávání zaměstnání, i když sleduje důstojné podmínky pro ty, kteří nemají práci nebo ji nemohou z nějakých důvodů vykonávat. To dosahuje cestou tržně konformní regulace (ochrana zaměstnanců, konzumentů, životního prostředí), vše ale do takové míry, aby to neohrožovalo možnost získávání práce, aby byla usnadněna flexibilita, snadnější přijímání a propouštění, různé pracovní úvazky apod.

2. Hlavní změny proti současnosti

V porovnání se současným stavem v USA je to významné rozšíření současných systémů pojištění a změny, směřující obecně k zlepšení sociální situace:

- univerzální zdravotní péče
- rodičovská dovolená
- univerzální základní školství
- zvyšující se daňová sleva na děti
- nemocenské pojištění
- zlepšení podmínek pro pojištění v nezaměstnanosti
- pojištění mezd
- definovaný penzijní plán, povinný pro každého
- snížení ceny vzdělání na veřejných vysokých školách
- personalizovaná podpora při ztrátě zaměstnání (rekvalifikace)
- stát jako zaměstnavatel poslední instance
- rostoucí minimální mzda
- vyšší sociální dávky a vyšší podpora v nezaměstnanosti
- nižší tresty za lehké drogy
- podpora rodinného zázemí spíše než řešení rasové otázky
- rozsáhlé veřejné investice (infrastruktura, veřejné prostory)
- prodloužení placené dovolené.

3. Zásadní mechanismy

Sociální demokracie = tržní kapitalismus + štedrá, pŕitom ale zaměstnanost podporující sociální politika. Většina dŕíve popsáných cílů je vlastně veřejné, i to, co tak nevnímáme. Veřejné školství pojišťuje proti riziku nedostupnosti soukromých škol nebo jejich špatné kvalitě, rekvalifikace pojišťuje proti obtížím pŕi ztrátě zaměstnání. Daňová sleva pojišťuje proti nízkým mzdám u některých zaměstnání. Sociální asistence pojišťuje proti chudobě i v pŕípadě, že nedosáhnete na podporu.

Bylo by jistě dobré, kdyby problémy řešily rodiny, občanské organizace nebo odbory. Význam těchto institucí však v poslední době výrazně klesl (rostou neúplné rodiny, ukazuje se nezájem o veřejnou spolkovou činnost, jen každý desátý zaměstnanec je v odborech). A situace je nejhorší pŕávě v nízkopŕíjmových a málo vzdělaných skupinách. Proto musí nastoupit státní péče.

Univerzálním mechanismem podle sociální demokracie je jednoznačně maximální podpora zaměstnanosti – je to i mentální stimul, cesta k integraci do společnosti, získávání sebevědomí. S oslabováním sousedských vztahů se zaměstnanecký kolektiv stává klíčem k sociálním interakcím.

Stárnutí populace a nestabilita rodin ale také znamená rostoucí nároky na státní rozpočet. Zvyšování daní vede k úniku kapitálu ze země, proto jediné rozumné řešení je v zapojení co největšího podílu populace do placených zaměstnání.
4. Geografická představa umístění modelu

Principiálně národní stát, v omezeném rozsahu i některé regiony.
5. Časový plán

Prakticky vzato je řada cílů už splněna ve čtyřech evropských severských zemích, ve Spojených státech však očekáváme realizaci až v průběhu pŕíštích padesáti let.
6. Teoretické základy změny

Sociálně demokratické ideje se ve Spojených státech často považují za sen. Američané nevěří v rozsáhlé vládní pravomoci. Za vlády Demokratické strany (která ale nemusí pŕetrvávat, protože se opírá o chudší a barevný elektorát, zatímco reálná moc se pŕiklání k pravici) se ale realizují řady programů, pŕi ohlédnutí za posledními 100 lety je pokrok zřejmý.
7. Ekonomická specifika

Současné představy demokratické ekonomiky se vyznačují preferencí rozsáhlého plánování a úvahami o nepodmíněném základním pŕíjmu. Podle našich úvah je vlastnictví výrobních prostředků ve významném podílu soukromé, ale některé sektory (zdravotnictví) jsou nebo mají být státní. Většinu investičních rozhodnutí dělají firmy. Ty tvoří zisk, ale také odvádějí z maximálních pŕíjmů či spotřeby spravedlivé daně.

Trh je rozhodující všude, tedy i v investicích nebo pŕáci. Je ale regulován státem v některých oblastech. Stát může být velkým zaměstnavatelem (v některých severských zemích až jedna třetina). Stát neplánuje, ale tvoří a vyhlášuje pŕůmyslovou politiku k usměrňování toku investic.

Firmy mohou vlastnit velcí akcionáři, poskytující dlouhodobý kapitál, nebo malí akcionáři, preferující krátkodobý zisk. Ve vedení firem mohou (ale nemusí) být zástupci zaměstnanců. Odbory hrají významnou roli, ale slábnou. Jejich roli může převzít sociálně demokratická vláda, stanovující minimální mzdu (ačkoliv v dříve zmíněných severských zemích žádná stanovena není), vláda může požadovat rozšíření zastoupení zaměstnanců ve vedení firem a zřizování zaměstnaneckých výborů, sloužících k vyjednávání pracovních podmínek.

Podporuje se globalizace, zejména import ve smyslu zlepšení konkurenčního prostředí doma, poklesu cen a tím zlepšení životní úrovně. Vítají se emigranti a uprchlíci (Švédsko), v poslední době se ale tento pohled přehodnocuje.

Stát distribuuje vybrané daně ve smyslu zajištění ekonomických jistot a zvyšování životních standardů. Stát uznávají i zapřísažlí konzervativci, pokud se týká ochrany soukromého majetku, řízení dopravy, bezpečnosti potravin apod. Stanovují se limity a podněty, ale neurčuje se cesta k jejich dosahování, maximalizují se individuální podnikatelské příležitosti. Také ale existuje sociální síť pro ty, kteří neuspějí (v duchu omezeného ručení u firem), ale v takovém rozsahu, aby nedošlo k narušení flexibility a soutěživosti.

Ve Spojených státech se sice údajně politické strany státní regulaci brání, ale umožňuje se například farmaceutickému průmyslu získávat enormní zisky z patentů, oslabení této politiky by mohlo vést k významnému zvýšení životní úrovně. Podobně se poskytují různé licence, omezuje se konkurence u softwaru a zábavního průmyslu apod. Limitují se stavební parcely, zachraňují velké banky – to vše ukazuje na to, že i rozsahem malá vláda dokáže realizovat řadu negativně působících regulací a narušuje volnou soutěž, ke které se formálně hlásí.

Ke splnění svých záměrů by sociálně demokratická vláda chtěla zvýšit výdaje do sociální oblasti řádově o 10% HDP (dnes je to 38%). Takto zvýšený podíl se nijak zásadně neliší od současnosti u nejbohatších zemí světa.

8. Specifika společenského vývoje

Důležitá je nízká hladina příjmové nerovnosti, stálý růst příjmů a podpory v těch nejchudších vrstvách, přitom ale je nezbytné podporovat pro mládež z těchto vrstev maximální možnost příležitostí k růstu. Tato filosofie je lepší než progresivní daň – všichni v daních platí stejný podíl ze svého příjmu, ale nerovnost zmírňují právě transfery, zejména vůči těm 20 % nejchudších, a nejlépe jako záporná daň z příjmu místo sociálních dávek.

Zdroje spočívají ve všeobecně vyšší dani z příjmů, progresivní daně totiž nejsou schopny zajistit dostatek zdrojů zdaněním jen nebo převážně bohatých domácností, pokud by toto zdanění nemělo být velice vysoké. Sociální demokracie proto chce zdanit i střední třídu. Od roku 1970 sice ekonomika v USA roste, ale růst nijak „neprosakuje“ k těm nejchudším, rozdily se zvětšují, protože transfery adekvátně nerostly, nebyly indexované k růstu mezd). Preferuje se zaměstnanost, ale místa se nabízí převážně v málo placených, protože málo kvalifikovaných službách. Předpokládá se zvýhodnění takovýchto výdělků v daňové oblasti, protože se to týká poměrně velké skupiny obyvatel a perspektiva růstu počtu

takovýchto míst s růstem ekonomiky je slibná, na rozdíl od ubývajících míst podobného typu v průmyslu (náhrada roboty).

Sociální demokracie dává přednost určité přiměřené hladině minimální mzdy (10 USD/hod, i když se často požaduje 15 USD/hod), před minimálním zaručeným příjmem. Ten by musel být ve výši 12 000 USD ročně, což by mělo rozhodující vliv na pokles zaměstnanosti, tím získání dodatečných daňových zdrojů, se kterými se počítá, negativní sociální důsledky (již dříve zmíněné) k tomu.

Předpokládá se také státní dozor nad všemi formami možné diskriminace, zejména pokud by šlo o možnosti dalšího vzestupu společenského statutu u příslušníků této chudší skupiny.

Kritické pro tento přístup je dostupné základní vzdělání pro všechny, zaměřené na eliminaci případných negativních vlivů rodinného prostředí, jako je tomu v Dánsku nebo Švédsku.

9. Specifický vliv na životní prostředí

Představovaný model nemá specifický vztah k této otázce.

10. Specifika v politice

Tento model nepotřebuje změny ústavy. Vhodná by však byla záměna prezidentského systému za klasický parlamentární a zavedení průběžného zdaňování majetku (dnes jen v rámci dědického řízení). Sociální demokracie připouští i prvky přímé demokracie, jako referendum v některých otázkách, připouští ale i určitou politickou centralizaci a variabilní zahraniční politiku. Otázkou zůstává síla a úloha odborů. Jejich posílení či obnovení (právě tak jako jiných sociálních hnutí) by určitě napomohlo k prosazení klíčových požadavků (kvalita základního vzdělání, univerzální zdravotní péče a záporná daň ze mzdy u nízkopříjmových skupin).

Hlubší a kvalitnější porozumění vývoje společnosti jistě postupně vyvrátí běžné oponentní názory (třeba že záchranná síť odrazuje od potřeby hledat si zaměstnání).

11. Reálné příklady, experimenty, modely

Všichni znají kladné sociálně demokratické modely vedení země (Švédsko, Norsko, Dánsko, Finsko) a negativní příklady (Řecko, Itálie, Španělsko, Portugalsko). Liší se právě v podpoře zaměstnanosti (rekvalifikace, nové příležitosti) a v udržování vyrovnaného rozpočtu (daňových výnosech, které umožňují potřebné transfery bez zadlužování země). Příliš štědré systémy ovšem vyvolávají a přitahují imigraci z chudších zemí. I přes různé chyby však tyto příklady ukazují reálnou alternativu současného vývoje kapitalismu.

Březen 2016

Zpracoval Ing. Jan Procházka CSc.